

mag. Anja Jerin¹⁵

POMEN NOSILCEV ZA OHRANJANJE DEDIŠČINE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Povzetek

Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003) je mehanizem, ki v nacionalnem in mednarodnem prostoru odpira možnosti varovanju nesnovne kulturne dediščine vsake države pristopnice. Republika Slovenija je to kulturno konvencijo ratificirala konec leta 2007 in jo v svoj pravni red vpeljala z Zakonom o varstvu kulturne dediščine v letu 2008. Vse od takrat v Sloveniji poteka sistematično delovanje na področju nesnovne kulturne dediščine. Edini ukrep, ki ga Unesco zahteva od države pristopnice je, da na svojem ozemlju vzpostavi enega ali več seznamov nesnovne kulturne dediščine. V Sloveniji je to Register nesnovne kulturne dediščine, v katerega je bil kot prva enota vpisan Škofjeloški pasijon.

Konvencija v svojem bistvu poudarja nosilce in njihovo vlogo pri ohranjanju ter prenašanju nesnovne kulturne dediščine. K temu smo se zavezali tudi v Sloveniji in v ospredje naših zanimanj stalno postavljamo nosilce in njihove interese. Kot predstavnica Slovenskega etnografskega muzeja, ki od leta 2011 dalje opravlja naloge nacionalnega koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine in je zadolžen za implementacijo konvencije v slovenskem prostoru, v članku skušam orisati pomen nosilcev dediščine Škofjeloškega pasijona za njegovo ohranjanje in prenos prihodnjim generacijam ter prikazati njegovo mesto v lokalnem okolju.

Abstract

The Unesco Convention for Safeguarding the Intangible Cultural Heritage (2003) is a mechanism that opens up the possibility of protecting, both nationally and internationally, the intangible cultural heritage of each acceding country. The Republic of Slovenia ratified this cultural convention at the end of 2007 and introduced it into its legal order with the Cultural Heritage Protection Act in 2008. Since then, systematic work in the field of intangible cultural heritage has been carried out in Slovenia. The only measure required by Unesco from the acceding country is to establish one or more intangible cultural heritage lists on its terri-

¹⁵ Mag. Anja Jerin je zaposlena v Slovenskem etnografskem muzeju v Oddelku koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine.

tory. In Slovenia, this is the Register of Intangible Cultural Heritage, in which the Škofja Loka Passion was entered as the first unit of intangible cultural heritage.

The Convention essentially emphasizes the holders and their role in the preservation and transmission of the intangible cultural heritage. We have also committed ourselves to this in Slovenia and we are constantly putting the bearers and their interests at the forefront of our interests. As the representative of the Slovene Ethnographic Museum, which has been the National Coordinator for Protection of the Intangible Cultural Heritage since 2011 and is in charge of implementing the Convention in Slovenia, I try to outline the importance of the local environment.

Pretekli dve leti sta bili za nosilce nesnovne kulturne dediščine kar v izziv,¹⁶ tako v slovenskem kot mednarodnem prostoru. Nepredvidljiva epidemiološka slika je mnoge odvrnila od utečenih poti aktivnosti, s katerimi ohranjajo in prenašajo nesnovno kulturno dediščino. Nekateri pa so v tem videli izziv, soočili so se z novo situacijo in se odzvali na prilagojen način. V letu 2021, ko smo obeleževali 300-letnico Škofjeloškega pasijona, bi si morali v velikonočnem času v Škofji Loki ogledati prvo uprizoritev po vpisu Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva (v nadaljevanju: Unescov Reprezentativni seznam). Epidemija je organizatorje prisilila, da so dohodek predstavili, odločili so se, da uprizoritve ne bo vsaj do leta 2025.

V članku želim predstaviti vlogo številnih deležnikov, ki so vpleteni v organizacijo in izvedbo pasijona, pri ohranjanju in prenašanju njegove dediščine. Gre za široko paleto nosilcev (od lokalnih skupnosti do posameznikov), ki se razlikujejo po organiziranosti in generacijski pripadnosti, vse pa družijo zavest, da je Škofjeloški pasijon pomemben graditelj identifikacije v lokalni skupnosti.

NOSILCI DEDIŠČINE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

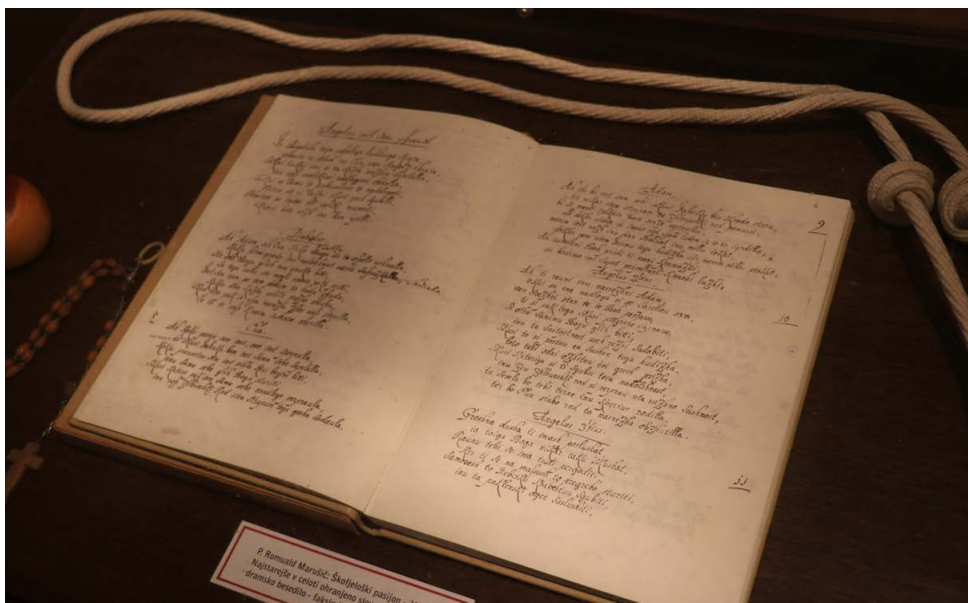
Škofjeloški pasijon je spokorniška pasijonska procesija, ki kot gledališka predstava na prostem v postno-velikonočnem času poteka na štirih lokacijah (Mestni trg, Pod gradom, Spodnji trg, Kašča) starega mestnega jedra Škofje Loke. Osrednja nit gledališke predstave sloni na krščanski ideji o izvirnem grehu in odrešenju sveta; v 20 prizorih iz Svetega pisma Stare in Nove zaveze občinstvu prikaže Kristusovo trpljenje. Gledališko igro odigrajo amaterski igralci, pod vodstvom profesionalnega režiserja. Škofjeloški pasijon temelji na besedilu iz leta 1721, ki naj bi ga napisal kapucin Romuald Marušič, najverjetneje pa ga je ustvarilo več avtorjev

¹⁶ Več o izkušnjah nosilcev nesnovne kulturne dediščine v povezavi s pandemijo covid-19 v Internetni vir 1.

(Thaler 2009: 70, 80–81). V preteklosti so za njegovo organizacijo skrbeli kapucini (Knežević 2011: 12–13), danes je glavni organizator dogodka Občina Škofja Loka.

V nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju: Register), ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, Slovenski etnografski muzej pa je v vlogi nacionalnega koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine od leta 2011 odgovoren za pripravo predlogov za vpis v Register, je bil Škofjeloški pasijon vpisan 15. 12. 2008, in sicer kot prva enota.¹⁷ Kot prva enota¹⁸ nesnovne kulturne dediščine iz Slovenije pa je bil Škofjeloški pasijon 1. 12. 2016 v drugem poizkusu uvrščen tudi na Unescov Reprezentativni seznam.¹⁹

Ker bi bilo v Registru zaradi številčnosti vseh sodelujočih pri uprizoritvah Škofjeloškega pasijona evidentiranih preveč nosilcev, sta ob enoti evidentirana le dva. Prvi je Občina Škofja Loka, ki skrbi za finančno in formalnopravno izvajanje pasijona ter promocijo tudi v letih, ko uprizoritev ni. Občina, ki je v Registru evidentirana od leta 2008, predstavlja in združuje vse, ki pri pasijonu kakorko-

Faksimile rokopisnega kodeksa Škofjeloškega pasijona, ki ga hranijo v Kapucinskem samostanu Škofja Loka. Foto Miha Špiček, 2018.

¹⁷ Register trenutno (13. 1. 2022) šteje 100 enot in 271 evidentiranih nosilcev nesnovne kulturne dediščine.

¹⁸ Republika Slovenija ima do sedaj (13. 1. 2022) na Unescov Reprezentativni seznam, poleg Škofjeloškega pasijona, vpisane še tri enote: Obhodi kurentov, Klekljanje čipk v Sloveniji, Veščina suhozidne gradnje, znanje in tehnika.

¹⁹ O prvem poskusu vpisa na Unescov Reprezentativni seznam več v Židov 2018: 53, Nabergoj, Štukl 2018: 165–166.

li sodelujejo. Drugi nosilec je Kapucinski samostan Škofja Loka, ki je bil enoti nesnovne kulturne dediščine dodan deset let kasneje, leta 2018. Loški kapucini so tisti, ki ves čas skrbijo za ohranjanje duhovnega izročila pasijona, v njihovi knjižnici hranijo tudi rokopisni kodeks tega besedila. Javnosti je na ogled tudi predstavitev o pasijonu, ki jo je pripravilo Muzejsko društvo Škofja Loka.

Z upoštevanjem več vidikov Škofjeloškega pasijona nanj lahko gledamo kot na projekt, ki obsega številne aktivnosti in dogodke; ti se zvrstijo v obdobju pred uprizoritvami in med njimi. V letu, ko so na sporedu uprizoritve, je za vse obiskovalce, poleg same uprizoritve, poskrbljeno tudi z dodatno ponudbo, vezano na pasijon. V spremljevalne aktivnosti so tako vključeni nekateri loški gostinci, ki v tem času svojim gostom ponujajo loške postne jedi. Lastniki lokalov v mestnem jedru svoje izložbe okrasijo v duhu pasijona. Pomemben segment sodelujočih pri zagotavljanju dodatne ponudbe so tudi loški rokodelci, ki so v preteklosti s svojimi izdelki sodelovali pri oblikovanju ponudbe pasijonskih spominkov, ki so bili v času uprizoritev z zaščitnim znakom Škofjeloškega pasijona na voljo na stojnicah v mestnem jedru.

Zakoreninjenost zavedanja o pomenu pasijona za Škofjo Loko kot mesto, ki ves čas neguje dediščino pasijona, je prisotna tako med prebivalci Škofje Loke ter njene okolice. Med njimi se intenzivnost doživljanja pasijona, kot pomembnega izročila iz bogate mestne zgodovine, poveča predvsem v letu, ko so na sporedu uprizoritve (glej npr. Knežević 2011: 5). V sodobnem času v primerjavi s preteklimi uprizoritvami, zaradi zahtevnosti uprizoritev, Škofjeloški pasijon izvajajo vsakih šest let v velikonočno-postnem času.²⁰ Ob tem navdušuje predvsem število sodelujočih prostovoljcev, ki jih je vsako leto več. Ob zadnjih uprizoritvah je njihovo število preseгло 1 000.²¹ Gre za posameznike različnih starosti, statusov in poklicev, med njimi so mnoge družine, predstavniki lokalnih skupnosti, skupine, društva, ki delujejo v mestu in okoliških vaseh in se organizatorjem pridružijo na povabilo. Številni pa željo po sodelovanju izrazijo sam (Mohorič Peternelj 2015: 9). Celotna mreža sodelujočih na več nivojih deluje pod vodstvom režiserja in vodjem projekta. Poudariti moramo njihov neprofesionalni status, ki je pomemben predvsem za razumevanje njihove angažiranosti

²⁰ V Škofji Loki naj bi pasijonsko procesijo prvič uprizorili v letu 1715, iz leta 1721 je ohranjeno celotno besedilo procesije, ki naj bi takrat potekala (Benedik 1999: 215). Uprizoritve so si sledile vsako leto do 70. let 18. stoletja, ko je Marija Terezija prepovedala uprizarjanje pasijonov. Leta 1936 je bil uprizorjen v okviru obrtno-industrijske razstave na dvorišču šole v Škofji Loki, leta 1999 in 2000 pa so uprizoritve na pobudo Občine Škofja Loka ponovno potekale na mestnih ulicah (Knežević 2011: 5; Kalan 1967: 220). Naslednja izvedba pasijona je bila predvidena v letu 2021, vendar so jo odpovedali, po tem letu pa naj bi predstave potekale predvidoma na vsakih sedem let (Odllok o gledaliških uprizoritvah 2007: 7. člen).

²¹ Pri uprizoritvah v letu 2015 je bilo okoli 1 200 prostovoljcev, med katerimi jih je 900 sodelovalo pri dramski uprizoritvi, ostali pa pri organizaciji in promociji (Mohorič Peternelj 2015: 9).

pri organizaciji pasijona. Ti svoj prosti čas²² namenjajo prostovoljnemu delu in druženju ob snovanju načrtov prihodnjih uprizoritev, njihov trud je ob izvedbah pasijona poplačan le z moralnim zadovoljstvom.

Utrinek z uprizoritve Škofjeloškega pasijona. Foto Anja Jerin, 2015.

V vmesnem petletnem obdobju, ko pasijona ne uprizarjajo, potekajo številne aktivnosti, ki jih organizirajo lokalna društva, muzej, župnije, glasbena šola in drugi. Za ohranjanje t. i. pasijonske kondicije skrbijo z razstavami, izdajanjem različnih publikacij na temo pasijona, organiziranjem koncertov, predavanj, precej dogodkov tudi v sklopu Dnevor Škofjeloškega pasijona. Pomembno vlogo ima tudi t. i. Pasijonska pisarna, kot osrednja informacijska točka Škofjeloškega pasijona in izhodiščna točka na Romualdovi interaktivni poti po mestu. Finančna sredstva za izvedbo uprizoritev, plačilo hrambe pripomočkov, oblek in drugih predmetov, ki so potrebni za izvedbo gledališke predstave ter ohranjanje kontinuitete v vmesnem obdobju, zagotavlja Občina Škofja Loka, delno tudi sponzorji in donatorji, nekaj sredstev si organizator lahko zagotovi na javnih razpisih,

²² Za čas uprizoritev v letu 2009 naj bi bilo v projekt (brez vaj) vloženih najmanj 45.000 ur prostovoljnega dela vseh sodelujočih (Bohinc 2009: 268).

razpisih Ministrstva za kulturo²³ ter s trženjem dogodka (Odlok o gledaliških uprizoritvah 2007: 4. člen).

Tudi prispevek Loškega muzeja Škofja Loka k predstavitvi Škofjeloškega pasijona ni zanemarljiv. Muzej, ki je s svojim delovanjem trdno zasidran v lokalni skupnosti, je konec leta 2017 v svojih prostorih poskrbel za sodobno predstavitev Škofjeloškega pasijona z odprtjem 1. dela razstavnega projekta,²⁴ ki mu bo sledilo nadaljevanje. S tem je potrdil pomembnost te nesnovne dediščine v lokalni skupnosti, ki se z njo identificira, in vpis na mednarodni seznam predstavil kot dosežek, ki so ga želeli čim hitreje postaviti na ogled obiskovalcem (Nabergoj, Štukl 2018: 168).

Glede na zvrsti nesnovne kulturne dediščine je enota Škofjeloški pasijon v Registru uvrščena v zvrst *uprizoritve in predstavitve* in ima dvoje podzvrsti – *gledališke uprizoritve* in *vokalna glasba*. Vendar na pasijon tako nosilci kot raziskovalci te dediščine ne gledajo le kot na kulturno-turistično prireditev, ki si jo ogleda veliko število ljudi in je osrednja točka turističnega razvoja mesta, okoli katere se zvrstijo številne aktivnosti. V njem vidijo predvsem fenomen širšega pomena, ki s svojo prisotnostjo v lokalnem okolju vsakih šest let sproža neke vrste mobilizacijo prebivalstva (glej npr. Knežević 2011: 27). Svoje bistvo in doseg Škofjeloški pasijon kot projekt, ki ga nekateri poimenujejo kar gibanje, dosega z delovanjem na principu ljudskega gledališča (Bohinc 2009: 105), ki pod svojim okriljem v času uprizoritev združuje množico raznolikih nosilcev te nesnovne kulturne dediščine.

NAMESTO ZAKLJUČKA ŽELJE ZA NAPREJ

V Škofji Loki, ki v času uprizoritev Škofjeloškega pasijona obiskovalce navdušuje z drugačno mestno scenografijo, se čuti poseben utrip, ki ga prinaša pasijon kot ključni povezovalni element v lokalnem okolju. Vključenost širokega kroga prebivalstva v mrežo sodelujočih vpliva na njihovo socialno povezanost in predstavlja pomemben prispevek k razvoju lokalne zgodovine, krepitvi regionalne identitete ter kulturnega in družabnega življenja v prostoru. V ospredju ostaja dejstvo, da celoten projekt, katerega cilj je delovanje v dobro družbe in ohranjanje kulturno zgodovinske dediščine v največji možni meri, poteka na prostovoljstvu kot njegovi temeljni vrednoti. »Zanj velja eno – njegovi bistveni sestavini sta /.../ podarjeni čas in zaupanje.« (Bohinc 2009: 105, 2009a: 273).

Škofjeloški pasijon kot enota nesnovne kulturne dediščine v več pogledih orje ledino na področju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Kot prva enota je

²³ V letu 2021 je Ministrstvo za kulturo razpisalo prvi razpis za dodelitev finančnih sredstev za nosilce nesnovne kulturne dediščine, ki so evidentirani v Registru.

²⁴ Več o razstavi v Nabergoj, Štukl 2018.

zapisan na slovenskem seznamu nesnovne kulturne dediščine in kot prva enota nesnovne kulturne dediščine iz Slovenije po pomenu prepoznan tudi v mednarodnem okolju. Naj bo še naprej v ospredju vseh nosilcev nesnovne kulturne dediščine, ki pri njegovi organizaciji sodelujejo in negujejo pasijonsko dediščino, želja po njegovem ohranjanju ter prenašanju, njihova srčnost in zanos pa naj bosta spodbuda tudi za prihodnje generacije, ki na to pot šele stopajo.

Viri in literatura

- Benedik, Metod. Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara. *Loški razgledi* 46 (1), 1999, 215–216.
- Bohinc, Romana. Pasijonska hiša, projekt Škofjeloški pasijon 2009. Škofjeloški pasijon 2009, *Zbornik prispevkov ob uprizoritvi Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009*. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka, 2009, 105–109.
- Bohinc, Romana. Projekt Škofjeloški pasijon 2009 – management žive dediščine. *Loški razgledi* 56 (1), 2009a, 267–273.
- Internetni vir 1: Platform on living heritage experiences and the COVID-19 pandemic [<https://ich.unesco.org/en/platform-on-living-heritage-experiences-and-covid-19-01123>] <13. 1. 2022>.
- Kalan, Filip. Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona. *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja* 3 (10), 1967, 208–231.
- Knežević, Zoran. *Oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja: diplomsko delo*. Ljubljana, [Z. Knežević].
- Mohorič Peternelj, Matej [idr.]. *Zaključno poročilo za projekt: Škofjeloški pasijon 2015*. <<https://www.skofjaloka.si/files/other/news/131/44693Gradivo%201.pdf>> [13. 1. 2022].
- Nabergoj, Saša in Štukl, Jože. Škofjeloški pasijon: Umestitev enote nesnovne kulturne dediščine v format muzejske razstave. *Etnolog*, 28, 2018, 163–170.
- Odlok o gledaliških uprizoritvah Škofjeloškega pasijona – Processio Locopolitana v Škofji loki v letih 2009, 2015 in 2021*. Uradni list RS, št. 109/07, 30. 11. 2007.
- Thaler, Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov. Škofjeloški pasijon 2009: Zbornik prispevkov ob uprizoritvi Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka, 2009, 69–93.
- Židov, Nena. Težave Slovenije pri varovanju nesnovne kulturne dediščine v luči Unescove konvencije (2003). *Etnolog* 28, 2018, 41–62.